storiausias (iki 90 cm) kultūrinis sluoksnis buvo tranšėjos Š dalyje. Po juo rastas smėlio su juodos žemės intarpais sluoksnis. 1,2–1,4 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus pasiektas įžemis – geltonas smėlis arba smėlis su žvyru. Atliekant žvalgymus tranšėjos P dalyje, fiksuoti tokie sluoksniai: 16–18 cm storio asfalto sluoksnis, 12–19 cm storio užpiltinis statybinių griuvenų sluoksnis, 7–13 cm storio statybinio smėlio sluoksnelis, po kuriuo aptiktas supiltinis sluoksnis su XX a. datuojamomis statybinėmis atliekomis, plytų nuolaužomis. Įžemis šioje tranšėjos dalyje nepasiektas.

Kasant vandens surinkimo šulinį 5, prieš pastatą Taikos gatvėje 17 iškasta 5x4,4 m dydžio, iki 3,6 m gylio duobė. Duobė kasta prie važiuojamosios dalies R krašto, virš jau esančios buities nuotekų magistralės. Jos vietoje fiksuoti XX a. supiltiniai sluoksniai.

Lauko darbų metu buvo kasama 11 atšakų, jungiančių lietaus vandens priimtuvų įrenginius ir vandens surinkimo šulinius. 4 iš jų (prie šulinių 1–2) buvo vykdomi tyrinėjimai. Čia fiksuotas 30–80 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame aptikti XVIII–XX a. pradžia datuojami radiniai. Kasant likusias atšakas, vykdyti žvalgymai, kurių metu fiksuoti supiltiniai XX a. datuojami sluoksniai.

The field evaluation in Anykščiai old town

In 2009, an excavation and survey were conducted at the future site of a storm drain network at J. Biliūno Street 5 and on the segment of Taikos Street between Vilniaus and V. Kudirkos Streets in Anykščiai old town (East Lithuania). 3 m^2 were excavated at J. Biliūno Street 5 and about 100 m^2 surveyed (Fig. 1). During the evaluation it was established that the cultural layer had been destroyed in the majority of the surveyed area. A 17th–20th-century cultural layer was discovered at a depth of 20–70 cm at the house's entrance.

About 130 m^2 (Fig. 2) were excavated in the Taikos Street segment. An 18th – early 20th-century cultural layer up to 90 cm thick was discovered in the N part of Taikos Street (up to Šaltupio Street).

BIRŽAI

Birutė Lisauskaitė

Tyrimai J. Basanavičiaus gatvėje 4a–b

2009 m. buvo atlikti archeologiniai tyrimai Biržų senamiestyje (A518P), sklypuose J. Basanavičiaus gatvėje 4a–b, kuriuose buvo numatyta statyti Biržų teritorinės darbo biržos administracinį pastatą su informaciniu profesinio konsultavimo centru. Tyrimai vykdyti 1400 m^2 plote. Būsimo pastato vietoje buvo iškasti 7 plotai, iš viso 555 m^2. Žvalgomieji tyrimai vykdyti komunikacijų vietose, iškasant 38 šurfus ir ištiriant bendrą 71 m^2 plotą. Taip pat vykdyti archeologiniai žvalgymai dalyje šiluminės ir elektros trasų.

Tyrimų metu buvo surinkta gausi medžiaga, susijusi su Biržų miesto kultūra, istorija ir urbanistiniu vystymusi. Nagrinėjama teritorija buvo viena iš seniausiai ir intensyviausiai gyvenamų Biržų vietų. Tai sąlygojo jos artumas prie pagrindinių miesto centrų – pilies, miesto rotušės, turgaus. Taip pat ji buvo patogioje vietoje ir susisiekimo prasme – prie pagrindinių

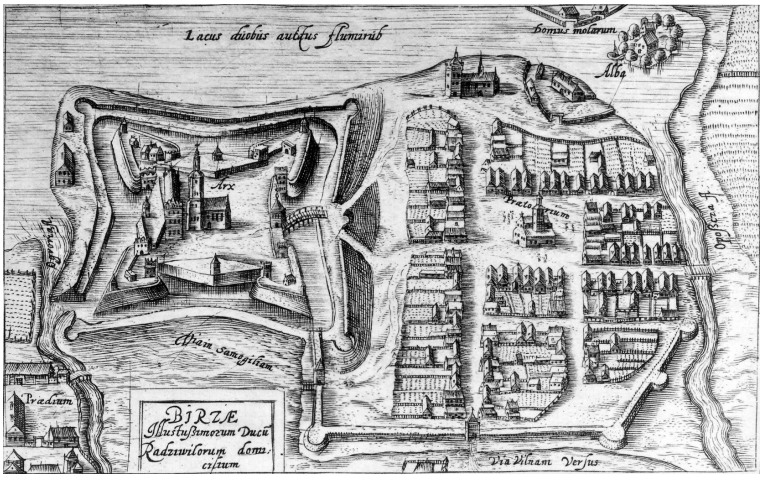

1 pav. XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios Tomo Makovskio sudarytas Biržų miesto planas. Kopija BKMS GEK 10056.

Fig. 1. The Biržai city plan created by Tomasz Makowski in the late 16th – early 17th century. Copy BKMS GEK 10056.

miesto gatvių – Vilniaus ir Papilio (dabar J. Basanavičiaus). Pastarąja vyko susisiekimas tiltu per Apaščią su Biržų priemiesčiu – Naujamiesčiu, kuris XVII a. II pusėje buvo Biržų miesto ūkinė dalis, bei kitomis Radvilų valdomis, ir net Ryga.

Tirtoje teritorijoje nustatyti 6 užstatymo etapai. Seniausias etapas siejamas su XVI a. II puse. Šiam laikotarpiui priskiriamas medinis pastatas 5, kurio sudegusios liekanos rastos ploto 4 teritorijoje. Gali būti, kad jis egzistavo iki 1579 m., kada pradėtas kurti miestas buvo sudegintas didelio gaisro metu, kai prie Kokenchauzo sumušti švedai traukdamiesi užpuolė Biržus.

II teritorijos užstatymo etapas yra miestas, kurį T. Makovskis XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje pavaizdavo Biržų miesto graviūroje (1 pav.). Šiam etapui yra skiriami plotuose 1 ir 2 rasti pastatų fragmentai. Bene įdomiausias ir vertingiausias tyrimų objektas yra amatininko – puodžiaus sodybos kompleksas, kurį sudarė gyvenamasis namas (jo P siena rasta ploto 1 išpjovoje ir šurfe 7), ūkio pastatas – dirbtuvės (plotuose 1 ir 2), buvusi džiovykla bei keramikos degimo krosnis. Ši sodyba vertinga ne tik kaip XVII a. urbanistinis, bet ir kaip ūkinis bei kultūrinis darinys, kadangi tai vieno iš dviejų to meto Biržų mieste gyvenusių puodžių sodyba. Joje buvusių dirbtuvių vietoje rasta keramikos – koklių bei indų, labai įvairių savo ornamentika, glazūravimo technika ir paskirtimi. Čia rasta lėkščių, dubenų, puodų, keptuvių, kepimo lovio, gertuvės fragmentai bei gamybinis brokas. Taip pat tyrimų metu rasti koklių gamybai naudotos molinės matricos fragmentai (2 pav.) ir sieninės apdailos plytelės. Didžiausią rinkinio dalį sudaro puodyniniai ir XVII a. II pusės plokštiniai, kampiniai kokliai ar jų fragmentai. Tai kokliai, ornamentuoti renesansine maniera augaliniu, geometriniu ornamentu ar derinant geometrines detales su augaliniais motyvais. Taip pat rasti karniziniai kokliai su

heraldiniais motyvais – liūtais, laikančiais Gdansko (Dancigo) herbą, bei plokštiniai kokliai, puošti alegorinėmis scenomis – mūro siena einantis liūtas, simbolizavęs didybę, jėgą ir saugumą – „liūtas saugo miesto ramybę“ (3 pav.). Gali būti, kad ši stiprios Radvilų giminės valdymo metu puošyboje naudota alegorija turėjusi ir platesnę reikšmę, sietiną ne vien su Biržų valda. Tyrimų metu rasti tiek neglazūruoti, tiek ir glazūruoti kokliai su tuo pačiu ornamentu. Be to, dirbtuvėse buvo rasti ir pavieniai herbinių koklių fragmentai. Tai dukters Liudvikos Karolinos Radvilaitės (1667–1695) herbu žymėti neglazūruoti kokliai, kurie iki šiol nebuvo žinomi BKMS archeologiniuose rinkiniuose, nors tokio tipo glazūruoti herbiniai kokliai naudoti Biržų pilies krosnims mūryti.

Apibendrinant istorinę ir archeologinę medžiagą, susijusią su šia amatininko sodyba, galima teigti, kad pirmasis dirbtuvių egzistavimo etapas gali būti siejamas su 1636 m., kai Biržų savininkas kunigaikštis Kristupas II Radvila lapkričio 29 d. savo instrukcija griežtai uždraudė statyti mieste daržines ir kitus ūkinius pastatus. Tikėtina, kad šio ūkinio pastato paskirtis tuo metu ir nusistovėjo. Taigi tuomet arba jau iki tol jis buvo pastatytas ir pritaikytas puodžiaus dirbtuvėms. Tai iš dalies gali patvirtinti ir teritorijoje rasti, matyt, jau šiose dirbtuvėse gamintų koklių su Boguslavo Radvilos (1620–1669) monograma fragmentai, infliaciniai Jono Kazimiero šilingai bei kiti radiniai, aptikti kultūriniame sluoksnyje, susiformavusiame dirbtuvėse tarp rūsio ir sudegusių bei įgriuvusių į rūsį dirbtuvių pirmo aukšto grindų. Pirmasis dirbtuvių egzistavimo laikotarpis baigėsi 1666 m., kai gaisro metu sudegė miestas. Šį gaisrą istorikai laiko didžiausiu Biržų miesto gaisru, po kurio liko tik

2 pav. Plokštinio XVII a. II pusės koklio molinė matrica iš puodžiaus dirbtuvių plote 1. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 2. A clay stove tile mould dating to the second half of the 17th century and found in the pottery workshop in area 1.

3 pav. Plokštinis XVII a. II pusės koklis iš puodžiaus dirbtuvių plote 1. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 3. A stove tile dating to the second half of the 17th century and found in the pottery workshop in area 1.

nedideli Vilniaus gatvės užstatymo lopinėliai. Antrasis dirbtuvių egzistavimo etapas – laikotarpis po 1666 m. gaisro iki XVIII a. pradžios (Šiaurės karo) ir 1704 m. miesto gaisro, kai Biržų miestas vėl sudegė. Tuomet, matyt, sunaikinta sodyba su dirbtuvėmis ir greičiausiai kartu su degtais kokliais, sugriauta degimo krosnis. Teritorijoje vėlesnio laikotarpio radinių, sietinų su puodžiaus dirbtuvėmis, nerasta. Šiam, trečiajam, teritorijos užstatymo laikotarpiui reikėtų priskirti statinių fragmentus, rastus ploto 5 išpjovoje, kultūrinio sluoksnio fragmentus ploto 6 PR kampe bei ūkinę duobę, rastą šurfe 24, su kaulais ir storasienės keramikos duženomis. Tačiau juos būtų galima susieti tik su užstatymu, buvusiu Biržų kultūros namų vietoje.

Ketvirtajame teritorijos užstatymo etape (XVIII a.), matyt, po 1704 m. Biržų sunaikinimo, greičiausiai pasikeitė Papilio gatvės užstatymo linija arba net pačios gatvės trasa. Gyvenamieji namai buvo kiek atitraukti nuo gatvės

į sklypą. Pasikeitė ir mūrijimo technika. Derintas akmens ir plytų mūras arba akmenų mūre naudoti plytų fragmentai. Pagal statybines medžiagas, mūro techniką bei radinius šiam etapui būtų galima priskirti pastato 2 fragmentus, rastus plote 1, pastato 6 fragmentus plote 4 ir pastato 8, rasto plote 5, pirmąjį statybos etapą. Penktajam etapui (XIX – XX a. I pusei) galima priskirti pastatą 8, rastą plote 5. Jis pastatytas dar XVIII a., tačiau vėliau bent du kartus rekonstruotas ir stovėjęs iki pat XX a. I pusės. Šiam etapui gali būti priskirti pastatai 1 plote 1 bei 7 plote 4. Galutinis jų egzistavimo etapas buvo užfiksuotas 1938 m. Tvarkymo departamento matininko Igno Skiko sudarytame plane (187–192 sklypai). Vėlyviausias teritorijos raidos etapas yra iš tarybinio laikotarpio (po II Pasaulinio karo). Jam priskiriamas pastatas 9, kurio fragmentai buvo rasti plotuose 5 ir 7. Šis namas nugriautas apie 1990 m. statant Biržų kultūros namus.

2009 m. tirtoje teritorijoje rastas vertingas XVI a. II pusės – XX a. I pusės kultūrinis sluoksnis. Tyrimų metu rasta 6616 radinių. Gausus rinkinys, atspindintis visų aukščiau aprašytų teritorijos naudojimo etapų laikotarpį, miesto kultūrą ir tradicijas, atiduotas į BKMS fondus.

The excavation at J. Basanavičiaus Street 4a–b

In 2009, an excavation (a total of 1 400 m^2) was conducted on the plots at J. Basanavičiaus Street 4a–b in Biržai Old Town, where the construction of the administrative offices of the Biržai Labour Exchange and an Employment Information Centre is planned.

A valuable cultural layer dating to the second half of the 16th – first half of the 20th century and containing finds reflecting contemporary urban culture was found in this area. During the excavation, six building periods were revealed. The first probably began with the Wallach Reform and ended in 1579 when the town was burned during a Swedish invasion. The second stage began with the town as depicted in T. Makowski's engraving (Fig. 1) at the turn of the 17th century and ended with the great fire of 1666. The second stage culture layers contained many tile sherds (Figs. 2–3). The third stage covers the period from the great fire of 1666 to the Northern War and the town fire of 1704. The fourth stage comes from the 18th century, the fifth from the 19th – early 20th centuries, and the sixth from the second half of the 20th century when the low rise buildings in the area were destroyed by the construction of the Biržai Culture Centre in 1989–1990.

Roma Songailaitė

Tyrimai Kęstučio gatvėje 12

2009 m. lapkričio mėnesį Biržų senamiestyje (A518P), Biržų evangelinio tikėjimo bendruomenei priklausančio sklypo Kęstučio gatvėje 12 P pusėje, prie šios gatvės numatomos statyti tvoros vietoje buvo atlikti archeologiniai tyrimai. Bendras tvoros ilgis apie 45 m. Būsimos tvoros vietoje buvo ištirti 3 plotai (atitinkamai 18,5, 17 ir 3 m^2). Bendras tirtas plotas siekė apie 38,5 m^2.

1997 m. sklypo R pusėje vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu rastos palaidotų šventikų kriptos, nustatyta, kad cerkvės šventoriuje nuo XIX a. II pusės iki XX a. 4 deš. buvo kapinės, o šio sklypo R pusė pateko į XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje buvusio Radvilų dvaro teritoriją (*ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 407–411).